

Lengyel József munkássága

A „kíméletlen jórátörékvő” Lengyel József elsősorban forradalmárnak tekinti magát, mert, ahogy vallja: „az én utam nem az irodalmon keresztül vezetett, hanem a forradalom felé fordult, hogy aztán egyesüljön vele, hol elváljon tőle, és jól-e, rosszul-e egy élet összességét tegye”.

1896. augusztus 4-én, a Somogy megyei Marcaliban született. A munkásmozgalommal már középiskolás korában eljegyezte magát, és az első tűzkeresztségen az 1912. május 23-i nagy tüntetés során esett át. Irodalmi munkásságát háborúellenes és forradalmi költeményekkel kezdte. „Mindig úgy akartam írni munkámat végezni, ahogy József Attila kívánta: „Az igazat mondd, ne csak a valódit”. Ez minden valamirevaló művész és író kívánsága, de ugyanezt kívánja minden tisztességes ember is. Más dolog – és ezt már az olvasó dönti el –, hogy milyen élményintenzitással sikerült igazat és valódit általános érvényű, azaz maradandó formába önteni. Ha sikerült, akkor a kimondottság által a művész feloldja az érthetlent, a káoszt. A sötétség megvilágosodik: tűzhányók fehéren izzó magva szemnek elviselhetővé válik. Ami egyszer megtörtént – vagy megtörténhetett –, megmutatja értelmét és a jelent, mint múltat tudjuk felfogni, a jövőt, mint jelent látjuk.”

Az író Sallai Imre közvetítésével csatlakozott az antimilitarista csoporthoz, amely Korvin Ottó vezetésével tevékenykedett. Ott szerepel 1918-ban a párteremtés és pártszervezés élvonalában, végigélte azokat a küzdelmeket, amelyek megelőzték a dicsőséges Tanácsköztársaság megszületését. Elete energiáinak igazi mozgatója a tettvágy: tenni valamilyen emberiségért, mert tudja: „a cselekvésért való felelősséggel szemben ott áll a nemcselekvésért való felelősség.” 1919-ben többek között szerkesztői munkát végez, az Ifjú Proletár, a KIMSZ lapjának irányítója.

Az ellenforradalom véres esztendeit emigrációban tölti. Ennek állomásai: Ausztria, Németország, majd 1930-tól a Szovjetunió. Moszkvában a magyar nyelvű Sarló és Kalapács szerkesztőségében dolgozik, és itt írja meg a háborúellenes mozgalmak és a Tanácsköztársaság izgalmas eseményeinek különleges válfajú emlékiratát, a Visegrádi utca művét. Történelmi riportázt írt, azokban az években, amikor az emigrációban dolgozó kommunista párt számot kívánt vetni a Tanácsköztársaság tanúságaival, fel kívánta tárni a történelmi tények belső logikáját, magyarázatot kívánt kapni a proletárdiktatúra hibáira. „A párt múltja a párt idejének részének fontos alkotó része” – vallotta maga Kun Béla, aki először írt Lengyel József művéhez.

1938 februárjában a sztálini önkény őt is börtönbe juttatta, ahonnan hosszas fogság és száműzetés után csak 1955-ben szabadult, s tért vissza Magyarországra. Itthon először a „Kulcs” című régebbi novelláiból összeállított válogatással jelentkezett, majd ezt követte 1958-ban a „Prenn Ferenc hányatott élete” című regénye. A regény előszavában az egykori tanulságok megszívlelésének fontosságára hívta fel a figyelmet: „A pártnak a hatalom gyakorlása lépésről lépésre egyesíteni kell a szocialista demokratizmus-

ban nagyra nőtt dolgozó nép egészségének az uralomba való bevonásával.”

A regény az „Így megy ez...” című elbeszélés hőisének Prenn Ferenc útját folytatja. A szökött katona, akinek egyetlen ösztönös vágya van a szabadság, akarata ellenére egy kém-szervezet szolgálatába szegődik. Így megszabadul a háború mérgegtől, de amikor rádöbben cselekedetének aljasságára, ebből az újabb szoritóból hiába igyekszik szabadulni. A kém-szervezet urainak messzire nyúlik a keze: nem engedik el a lázadót, hanem halálra ítélik. Ebből a kétségbeesett helyzetből, a siralomház börtönéből szabadítják ki egy fellázadt ezred katonái: Göllöncsér Imre, a matróz vezetésével. Prenn Ferenc úgy néz megmentőjére, mint egy most felfedezett új világ hírnökére. S a vagány, aki eddig minden megkötöttség ellen lázadott, most a születő új világ mindent vállaló, áldozatos, engedelmes harcosa lesz. Az addigi társadalmon kívülisége feloldódik egy önként vállalt, lelkes, közösségi munkában. Bekerül a Visegrádi u. 15. alatti pártközpontba, ahol munkája során megismerkedik Kun Bélával, Szamuely Tiborral, Korvin Ottóval. A nagyszerű kor és e nagyszerű emberek példája ellenállhatatlanul magával ragadja, s ő, aki eddig irtózott a harctól, most maga követeli, hogy részt vehessen a felvidéki küzdelmekben. De az árulók magatartása következtében a győzelmes „magaslatot” követi a hadsereg visszavonása, a kudarcba fulladó tiszai offenzíva, s ahogy a proletárdiktatúra belefullad az ellenforradalom mocsarába, úgy hull vissza a főhős élete is a látszólagos céltalanságba.

E röviden vázolt cselekményváz nem adhat izelítőt arról, hogy bár a szerző nem hiteles történetet ír, hány felejthetetlen alakja válik felejthetetlenül élővé Lengyel József ábrázolásában. Pl.: Korvin Ottó alakja, aki kivégzése előtt a siralomházban „az el nem rabolható szabadság helyén”, amikor érzi, hogy „a lélek kész, de a test erőtlenség” törhetetlen hittel vallja: „Az élet nem velünk kezdődött. Nem velünk végződik. Minden cselekedetünk tovább él, a rossz is, a jó is és minden gondolatunk. Minden tovább mutat...”

Azt mondják, hogy a Tanácsköztársaság korát megörökítő művei mellett a Hidépítők című regényét tartja legjobb és legkedvesebb alkotásának. Ebben Széchenyi István, a „koncentrált látnok”, a hidat tervező Tierney Clark és a Lánchid gyakorlati kivitelezője Adam Clark, aki szintén „Britannia szülötte volt, és Magyarország fia lett” alakján keresztül az építőmunkának, a történelmi nagyotakarásnak emel felejthetetlen emléket.

Az elévült tartozás című elbeszéléskötetét az teszi különösen izgalmassá, hogy néhány elbeszélésében (Kicsi, mérges öregúr, Igéző) először adott hírt az irodalomban a sztálini kultusz korszakának bűneiről, s emelte az emberi helytállás, a mélységes humanizmust midezék diadalmas ellenzőjéül.

Lengyel József a javíthatatlan jórátörékvő személyes példájával, írói munkássága egyre gazdagodó termésével azt hirdeti, hogy nemcsak a nagy idők tanúja, hanem kommunista elkötelezettségében a jövőbe vezető úton is hűséges kalauza minden olvasójának.

Csukly László